

Contribuția bisericii ortodoxe la afirmarea spiritualității românești în nordul Bucovinei (sec. XVIII-XIX)

Lora BOSTAN

High and educated clergy, which Nicolae Iorga had spoken about, largely succeeded in consolidating Romanian intellectuals from Northern Bukovyna, thus becoming their leaders “on the road of powerful culture” (G. Calinescu). The writers and enthusiastic educators, who made use of faith, culture and science to bring light to their countrymen’s hearts, were gradually getting more numerous. Along with Silvestru Morariu-Andrievich, Iraelie Porumbescu (1823-1896), the priest serving in Boian area and other regions, deploys his literary career as one of the first poets and writers of this land. The outstanding anthropologist and folklorist, academician Simion Florea Marian (1847-1907), who, as a priest to many Bukovynian villages (including Voloca near Chernivtsi), had the opportunity to become closely acquainted with folk traditions and described our rich and diverse age-old customs in his writings and anthologies. In addition to these, let us remember the names of the other defenders of the faith, language and national culture in Bukovyna: Constantin Morariu (1854-1927), the priest to Toporeutsi area of Chernivtsi district, about whom one of his biographers (C. Loghin) wrote that “wherever his foot would step, he left light infinite, and his writings are great” (he was a poet, translator, and essay writer); Dimitrie Dan (1856-1927), the Consistory advisor and the member of the Romanian Academy, the author of works on the history of church in Bukovyna and ethno-folk sketches of great documentary value; Zaharie Voronca (1851-1920), the priest in the village of Mihalchea near Chernivtsi, the writer and the fighter (under the society «Arboroasa») for political and cultural rights of the Bukovynian Romanians, and others. Orthodox Church, due to its activity (religious books publishing), also played a very important role in the formation of the Romanian literary language in Bukovyna. Since it was the only stable force independent of social factors, it contributed to the strengthening of the nation and the preservation of spirituality for centuries.

Keywords: clergy, romanian intellectuals, Silvestru Morariu-Andrievich, Constantin Morariu, Orthodox Church, Candela.

În Bucovina „era un cler înalt și cult” (N. Iorga) care a contribuit în mod decisiv la dezvoltarea culturii, literaturii și artei. Încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, la tipografia din Rădăuți se editau multe cărți bisericești pentru ținuturile Cernăuților, Sucevei, Hotinului. Erau întocmite (copiate, compilate) de către preoți și dascăli români manuscrise printre care *Codicele lui Constantin Popovici* „cliric

din clasa al triile”, cu pasaje din viețile sfinților, un *Octoichos*, editat ulterior (1823), în care descoperim încercări de transpunere a textului slavon în grai românesc și chiar de a tâlcui versuri românești în maniera marelui înaintaș, mitropolitul Dosoftei. Bunăoară, pe versoul foii de titlu a *Octoichosului* publicat în 1823, sub semnul crucii citim versurile: „Crucea lumii păzitoare/ Și arma străjuitoare/ Cristos care biruește/ Sus pe cruce pătimește”¹. Sub auspiciile bisericii ortodoxe române, în 1811 începe să apară *Calendarul de casă* (seria fiind suspendată în 1820 și reluată apoi în 1841, apărând astfel până în 1944). Primele numere ale *Calendarului* au fost redactate de către Vasile Țintilă, absolvent al seminarului clerical din Cernăuți și cântăreț de biserică în satul natal Tereblecea din Nordul Bucovinei. În 1814 acest harnic cărturar și bun creștin publică un *Calendar pentru 100 de ani*, în care „se află toate sărbătorile cele mai mari ale bisericii răsăritului, alcătuit cu ajutorul lui Damaschin de un iubitor de această știință, de la început până la sfârșitul lumii...”. Între 1841 și 1848 *Calendarul* este redactat de către preotul Porfiriu Dimitrovici, – unul dintre primii autori de „acrostihuri” în Nordul Bucovinei. În suplimentul literar al *Calendarului* pe 1841 sunt publicate două poezii ale lui Porfiriu Dimitrovici un *Cernăuțean*. Una dintre ele este o imitație după *Noima sfântului Ioan Hrisostom*, dar cu implicații satirice proprii ce denotă marea grijă a autorului de purificarea sufletelor compatrioților săi: „Patriei, zicem, să serbim, iar puțin de ea grijim/ Vr-un folos de-l câștigăm, lanteresu nostru-i dăm”².

La începutul anilor '40 în coloanele calendarului religios apar poeziile lui Teoctist Blajevicei, ulterior mitropolit al Bucovinei (1877-1879). Cea mai importantă operă artistică a acestui cărturar (în timpul vicariatului lui Teoctist a luat ființă institutul teologic al Eparhiei, devenind apoi facultatea teologică de renume european la Universitatea din Cernăuți) a fost poemul *Iordania 1841 la Cernăuți*, în care, cu lux de amănunte, este descris acest mare serviciu divin. În comparație cu versurile anterioare, cele ale lui Blajevicei sunt lipsite de străinisme, autorul încercând să se apropie de graiul viu al poporului, care, în pofida vicisitudinilor istoriei, a păstrat comorile noastre folclorice și lingvistice.

La începutul anului 1847, în Cernăuți este înființată o *Societate literară în eparhia Bucovinei* cu scopul de „a ridica aici în țară mult decăzuta limbă națională”, îndeosebi „spre prosperarea culturii naționale abia răsărite”, după cum se sublinia în apelul inițiatorilor adresat populației. Scopul principal al Societății – publicarea manuscrisului dicționarului lui V. Cantemir - n-a fost însă realizat, probabil, din cauza unor controverse în rândurile celor 29 de membri ai ei (avându-l drept președinte pe rectorul Institutului Teologic din Cernăuți, Teofil Bendela).

Drept mărturie a unei străvechi prezențe românești, precum și a unei febrile vieți spirituale naționale în Nordul Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea, ne servește activitatea cărturarului iluminist Silvestru Morariu-Andrievici (1818 –

¹ S. Fl. Marian, *Inscripțiuni de pe manuscrise și cărți vechi din Bucovina*, Partea I, Suceava, 1900, p. 34

² Nistor, I., *Istoria Bisericii din Bucovina*, București, 1916, p. 145

1895), preot la Ceahor (în apropiere de Cernăuți), apoi mitropolit al Bucovinei (din 1880 până la sfârșitul vieții). Fiind conștient de necesitatea ocrotirii și cultivării graiului matern în Bucovina, amenințat de pericolul asimilării, Silvestru Morariu, încă de pe băncile seminarului clerical din Cernăuți, încerca să modeleze cuvintele românești după tiparele poeziei populare și ale celei culte. Începând cu anul 1843, susține timp de un deceniu suplimentul beletristic al *Calendarului* cu fabule (*Cucoșul curcănit*, *Luna și stelele* ș.a.), poezii patriotice și didactico-moralizatoare, printre care se distinge oda *De ziua fiului meu*. Timp de mulți ani preotul Silvestru Morariu Andrievici a fost redactorul *Calendarului bucovinean*, unde a publicat diverse articole de actualitate în problemele bisericii ortodoxe din Bucovina.

Foarte amplă și cu o mare rezonanță în popor a fost activitatea didactico-pedagogică a marelui cărturar. Lui îi revine meritul de a fi primul autor de manuale școlare românești în Bucovina. Om de o vastă cultură generală și teologică, preotul și apoi mitropolitul Silvestru, ca și marii săi predecesori Varlaam și Dosoftei, „și-a dat seama că biserica, pentru a-și putea atinge înaltele sale scopuri aici pe pământ, trebuie să reprezinte un neam, să împărtășească toate necazurile și bucuriile lui”³. Cele 15 manuale și lucrări de religie și morală populară ale cărturarului au servit nu numai drept călăuze pe calea adevărului divin și de credință, ci și, în bună parte (pentru românii bucovineni), drept modele de limbă maternă cultivată cu osârdie (deși cu unele dificultăți inerente epocii respective). Ținând cont de necesitățile școlii elementare, el a elaborat o *Carte de cetire românească-nemțească*, numită Micul Comenius (Viena, 1851, 1854); un *Elementariu spre întrebuintarea în școlile poporane* (Viena, 1851, 1858, 1868) și un *Legendariu în patru cărți pentru cele patru clase primare al școlilor poporane* (Viena, 1852-1856, cu multiple reeditări până în 1869) ș.a. După cum se menționează în *Revista de pedagogie*, editată la Cernăuți în anii '30 (1937-1938) acestea precum și alte lucrări didactice ale lui Silvestru Morariu au constituit o întreagă epocă în istoria învățământului și școlii din Bucovina. El poate fi considerat drept unul dintre pedagogii de frunte din acest ținut. Silvestru Morariu, ca și ilustrul său contemporan, enciclopedistul G. Asachi - în Moldova, a adus o contribuție mare în domeniul instruirii și educației poporului în spiritul tradițiilor culturale naționale, introducând limba maternă în școala de toate gradele (primară, secundară – la liceul din Suceava, fiind aici primul dascăl de limba română și de religie; superioară – la Institutul teologic din Cernăuți, unde a predat un curs de teologie morală). De fapt rostul lor dublu este uneori subliniat de către autor și în titlul cărții *Psaltirea bisericească română așezată în note muzicale*, Cernăuți 1879 *Istoria sfântă a Testamentului vechi și nou pentru clasa II a școlilor poporane* (cu litere latine), Viena, 1886 ș. a.

Urcat pe scaunul mitropolitan, Silvestru Morariu nu s-a îndepărtat de popor. Mai mult decât atât, autoritatea de care se bucura ca deputat al parlamentului din Viena, ca „unul dintre bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria” (M. Eminescu), îi dă posibilitatea de a întreprinde unele acțiuni

³ *Ibidem*.

energice pentru a apăra autonomia bisericii ortodoxe bucovinene și a culturii naționale ca sprijin al ortodoxiei. El înființează în 1883 tipografia arhiepiscopală chiar în incinta reședinței mitropolitane din Cernăuți (și-a mai schimbat apoi numele în Societatea tipografică bucovineană) care, pe parcursul a peste 60 de ani (până în 1944), a editat zeci de cărți valoroase în domeniul teologiei, istoriei și literaturii românești. Fondează revista *Candela*, sprijină *Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina* precum și Societatea de cântare *Armonia* (înființată în 1881). Din îndemnul și inițiativa mitropolitului Silvestru au fost reproduse pentru bisericile din Bucovina multe icoane, printre care, și tabloul marelui pictor bucovinean Epaminonda Bucevschi *Isus Hristos și Maica Domnului* (în 10 000 exemplare), s-au zidit mai multe biserici în satele din împrejurimile Cernăuțiului.

Clerul înalt și cult despre care vorbea Nicolae Iorga a reușit în mare măsură să grupeze și să călăuzească forțele intelectuale românești din Nordul Bucovinei „pe făgașul unei puternice culturalități” (G Călinescu). Rândurile cărturarilor și ale scriitorilor patrioți care aprind lumina în inimile conaționalilor prin credință, cultură și știință se completează treptat. Alături de Silvestru Morariu-Andrievici își desfășoară activitatea literară preotul din vechea comună românească Boian (și alte localități bucovinene) Iraclie Porumbescu (1823 – 1896) – unul dintre primii poeți și prozatori ai acestui ținut, marele etnograf și folclorist, academicianul Simion Florea Marian (1847 – 1907), care fiind paroh în mai multe sate din Bucovina (printre care și Voloca de lângă Cernăuți) a avut prilejul să cunoască îndeaproape tradițiile populare și să releve în studiile și antologiile sale marea bogăție și varietatea datinilor noastre pe parcurs de secole, care își păstrează valoarea științifică și literară până în zilele noastre.

Cele mai evidente amprente ale manierei individuale a lui S. Fl. Marian le poartă legendele, tradițiile și basmele populare bucovinene publicate de el în periodice și în volume⁴. În afară de aceștia vom mai aminti și numele altor apărători ai credinței, limbii și culturii strămoșești în Bucovina: Constantin Morariu (1854 – 1927, preot în comuna Toporăuți și la biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți, despre care un biograf al său (C. Loghin) scrie că „ori și unde a călcat piciorul lui, a lăsat în urmă o largă dâră de lumină, iar activitatea sa scriitoricească este foarte bogată” (a fost poet, traducător, publicist). Datorită osârdiei sale a apărut la Cernăuți ziarul *Deșteptarea*. Constantin Morariu este autorul unor versuri patriotice și moralizatoare, cu un „pronunțat caracter conceptual și discursiv” (Stănuța Crețu), cultivând adeseori subiecte biblice. S-a remarcat, mai cu seamă, prin traduceri fidele din poezia germană (Goethe, Schiller, Heine ș.a), pe care le-a publicat în revistele *Candela*, *Familia*, *Aurora română*, *Convorbiri literare*, *Viața românească* ș.a. În 1924 apare la Cernăuți volumul său de *Versuri originale și traduse*. A mai scris *Părți din istoria românilor bucovineni* (Cernăuți, 1926), multe alte lucrări cu

⁴ Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Patrimoniul cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuți)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 45-49.

caracter teologic și instructiv⁵. Un alt reprezentant al clerului bucovinean, Dimitrie Dan (1856 – 1927), consilier consistorial și membru al Academiei Române este autor de lucrări în domeniul istoriei bisericii în Bucovina, precum și de schițe etnografico-folclorice de o mare valoare documentară; Zaharia Voronca (1851-1920) preot în comuna Mihalcea de lângă Cernăuți, publicist și militant (în cadrul Societății „Arboroasa”) pentru drepturile politice și culturale ale românilor bucovineni ș.a.

Prin activitatea sa cărturărească (editarea de cărți religioase) biserica ortodoxă a jucat un rol foarte important și în formarea limbii române literare în Bucovina. Aceasta se explică prin faptul că ea a fost unica forță stabilă, independentă de factorii sociali, care a contribuit la consolidarea neamului și la păstrarea spiritualității lui de-a lungul secolelor.

Contribuția bisericii ortodoxe la formarea și menținerea spiritualității neamului românesc în Nordul Bucovinei s-a manifestat prin literatura creată în mare parte de unii dintre cei mai distinși și vrednici slujitori ai bisericii care au avut grijă să-și ferească neamul și credința de pericolul înstrăinării, prin limba primelor traduceri de texte religioase ca expresie a spiritualității naționale în această parte a țării (în limbile română și ucraineană).

Bibliografie

- S. Fl. Marian, *Inscripțiuni de pe manuscrise și cărți vechi din Bucovina*, Partea I, Suceava, 1900
- Nistor, I., *Istoria Bisericii din Bucovina*, București, 1916
- Bostan, Grigore C., Lora Bostan, *Patrimoniul cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuți)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011
- Morariu, Constantin, *Cursul vieții mele. Memorii*. Ediție îngrijit, prefațată, microbiografii, glosar și note de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998

⁵ Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*. Ediție îngrijit, prefațată, microbiografii, glosar și note de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998.